

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جواب سوال

آیا پرداخت زکات به خواهر و دختر جائز است؟

(ترجمه)

به جواب عبدالله الحداد

سوال:

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

الله سبحانه وتعالی اوقات شما را به خیر و سعادت داشته باشد و عمر طولانی برای شما در طاعت الله و رسولش ارزانی فرماید! از الله بزرگ که صاحب عرش بزرگ است، می‌خواهم دولت خلافت راشده ثانی را در حالی برای ما نصیب کند که شما دارای صحت و عافیت کامل باشید.

سوالم اینست: آیا پرداخت زکات برای خواهر و دختر جائز است؟

جواب:

وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته!

1- اسلام نفقه را بر فقیر واجب گردانیده و این مسئله را نسبت به فقیر و کسی که بر آن نفقه واجب می‌باشد بیان کرده است.

در ورد کتاب نظام اقتصادی صفحه 204-211 چنین ذکر شده است:

«حاجات اساسی که عدم مرفوع شدن آنها فقر پنداشته می‌شود، غذاء، لباس و مسکن است، غیر از این موارد دیگر از جمله نیازهای کمالیه به حساب می‌آیند. پس کسی که حاجات کمالیه‌اش مرفوع نشود، فقیر پنداشته نمی‌شود.

اسلام مرفوع نمودن و پوره نمودن این موارد ضروری را فرض نموده، اگر شخص خودش توان پوره نمودن این موارد را داشته باشد، بر وی لازم است که پوره نماید؛ اما در صورتی که خودش توان پوره نمودن این موارد را نداشته باشد، به دلیل این که مالی نداشت و یا امکان به دست آوردن این موارد ضروری برایش ممکن و مقدور نبود، شریعت مبین اسلام همکاری‌اش را بالای غیرش واجب گردانیده تا این موارد ضروری‌اش مرفوع گردد. شریعت مبین اسلام چگونگی همکاری شخص را در این موارد بیان کرده و بر اقارب آن از ورثه واجب نموده است. الله متعال فرموده است:

﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارُّ وَالِدَةُ بَوْلِدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ﴾ [بقره:

[233]

ترجمه: و برعهده پدران است تأمین خوراک و پوشاک مطابق به عرف و هیچ کس جز به اندازه توانش مکلف نمی‌شود، نه هیچ مادری به خاطر فرزندش زیان ببیند و نه هیچ پدری به خاطر فرزندش ضرر ببیند و بر وارث نیز مشابه همین تعهدات است.

یعنی این که بر وارث مانند مولود له (پدر) واجب است که نفقه شخص را بدهد؛ البته منظور از وارث، وارث بالفعل نیست؛ بلکه منظور از وارث کسی است که مستحق میراث آن باشد. اگر شخص اقارب نداشت که بر آن نفقه را بالایش واجب کرده است، در این صورت نفقه آن بر بیت‌المال لازم می‌شود. در باب زکات از ابوهریره روایت شده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است:

«مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلْيُورَثْهُ وَمَنْ تَرَكَ كَلًّا فَلْيَأْتِنَا» (مسلم)

ترجمه: کسی که مالی را به جا گذاشت، برای ورثه آن است و کسی که مالی را به جا گذاشت بدون این که وارث داشته باشد، پس مال آن برای ما / دولت سپرده می شود.

گل به کسی گفته می شود که فرزند پدر و مادری ندارد.» پایان.

2- اما کسی که از اقارب نفقه بر آن واجب است قرار ذیل است: در "موسوعة الفقهية الكويتية" صفحه 68-8267 آمده است: «اصناف کسانی که پرداخت زکات برای شان جائز نیست... هرکسی که زکات دهنده به آن نسبت داده می شود و یا آن شخص به زکات دهنده از جهت ولادت نسبت داده می شود که اصول شخص یعنی پدر و مادر و پدرکلان و مادرکلان شخص را شامل می شود؛ خواه وارث باشند و خواه نباشند، هم چنان اولاد و اولاد آن را به هر درجه که پائین برود شامل می شود. احناف گفتند: به دلیل اینکه منافع املاک در بین شان با هم پیوند دارد و این مذهب احناف و حنابله است.

اما برای سائر اقارب که عبارت از حواشی یعنی برادران، خواهران، کاکاها، عمه ها، ماماها، خاله ها و اولاد شان است پرداخت زکات هیچ مانع ندارد، اگرچه بعضی در تحت نفقه آن باشد به دلیل قول رسول الله صلی الله علیه وسلم:

«الصَّدَقَةُ عَلَى الْمَسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّحْمِ اثْنَتَانِ: صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ»

ترجمه: صدقه بر مسکین صدقه است در حالی که بر ذوالارحام دو چیز حساب می شود، صدقه و صلّه رحم.

این مذهب احناف است و نظر اولی حنابله نیز می باشد.

اما در نزد مالکیه و شافعیه اقارب که نفقه شان بر مزکی و یا زکات دهنده واجب است پرداخت زکات برای شان جائز نیست. آنانی که نفقه شان در نزد مالکیه واجب است پدر و مادر است نه پدرکلان و مادرکلان و هم چنان نفقه پسر و دختر واجب است نه اولادشان و نفقه پسر تا زمانی که صغیر باشد و نفقه دختر تا زمانی که ازدواج نماید و مدخولهای شوهرش قرار گیرد لازم است؛ اما کسانی که نفقه شان از دیدگاه شافعیه لازم است همانا اصول و فروع می باشند.»

3- چنانچه می بینید در مورد پرداخت زکات برای دختر در نزد فقهاء نظریات مختلفی وجود دارد؛ زیرا دختر از جمله فروع است و علاوه بر آنکه از دیدگاه فقهاء ثابت است که مزکی و یا زکات دهنده بر آن کسانی که نفقه شان بالای وی واجب است، باید از مال زکات خویش ندهد؛ بلکه از مال غیر زکاتش پرداخت کند؛ اختلاف در مورد این است که نفقه بر چی کسانی از اصول و فروع واجب است؟

بعضی از فقهاء تصریح داشتند که: «اصناف کسانی که پرداخت زکات برای شان جائز نیست، اصول شخص است که همانا پدر، مادر، پدرکلان و مادرکلان هستند، خواه وارث باشند و خواه نباشند، هم چنان اولاد و اولاد آن، اگرچه پائین بروند. احناف گفتند به دلیل اینکه منافع املاک شان در بین شان با هم ارتباط دارد این مذهب احناف و حنابله است.»

بعضی از فقهاء می گویند: «کسانی که نفقه شان در نزد مالکیه واجب است پدر و مادر هستند نه پدرکلان و مادر کلان، هم چنان پسر و دختر است نه فرزندان شان و نفقه پسر تا زمانی لازم است که صغیر باشد و نفقه دختر تا زمانی لازم است که ازدواج نموده و مدخولهای شوهر قرار گیرد.»

بعضی از فقهاء گفتند: «کسی که نفقه اش در نزد شافعیه لازم است اصول و فروع می باشند...»

حالا به جواب سوال شما که گفته بودید: «آیا پرداخت زکات برای خواهر و دختر از مال زکات جائز است» به قرار ذیل می پردازیم:

1- نسبت به دختر:

الف- وقتی دختر شوهردار نبوده و با پدر خود زندگی کند، نفقه آن بالای پدرش لازم است. لذا پدر نفقه دخترش را باید از مال خودش پرداخت کند نه از مال زکاتش.

ب: وقتی دختر شوهر داشته باشد و شوهر آن موسر یعنی کفاف زندگی اش را داشته باشد و نفقه زنش را پرداخت کند، در این صورت پرداخت زکات برای دختر جائز نیست؛ اگرچه دختر فقیر باشد؛ زیرا دختر به اعتبار دارای شوهرش غنی پنداشته می‌شود.

نووی در "المهاج" گفته است: «شخصی که به سبب نفقه یکی از اقاربش و یا شوهرش کفاف زندگی کند بنا بر نظریه صحیح‌تر اینست که فقیر و مسکین پنداشته نمی‌شود.» ختم

ج- وقتی دختر شوهر داشته باشد و فقیر نیز باشد و شوهرش نیز از پرداخت نفقه عاجز باشد؛ در این صورت ابن قدامه در "المغنی" گفته است: «اگر زن شوهر توان‌مندی در پرداخت نفقه داشت و نفقه را برایش پرداخت می‌نمود، پرداخت زکات برای آن زن جائز نیست؛ زیرا کفاف زندگی اش با مال و نفقه شوهرش حاصل می‌شود و این زن مانند کسی است که زمینی دارد و از محصول زمین اش کفاف زندگی می‌کند و اگر نفقه برایش نمی‌پرداخت، پرداخت زکات برایش جائز است و این زن مانند کسی است که ملک عقاری دارد؛ ولی منفعت آن تعطیل شده است و اما احمد عین همین مسأله را تصریح نموده است.» ختم

نظری را که من به خاطر بیرون رفت از این اختلاف ترجیح می‌دهم، اینست که اگر شوهر دختر فقیر باشد، زکات برای شوهر دختر فقیره داده شود و بعداً همان شوهر به زن خود از مال زکاتی که گرفته پرداخت کند؛ اما اعطاء برای دختر باید از مال غیر زکات باشد.

2- جواب نسبت به خواهر قرار ذیل است:

اگر خواهرت در خانه‌ات زندگی می‌کند و شما نفقه آن را پرداخت می‌کنید، در این صورت جائز نیست که مال زکات تان برایش پرداخت گردد، اما در صورتی که خواهر شوهردار باشد و شوهر آن فقیر باشد، در این صورت نه تنها که پرداخت زکات برایش جائز است؛ بلکه بهتر این است که زکات مال خود را برای آن پرداخت کنید؛ به دلیل این قول رسول الله صلی الله علیه وسلم:

«الصَّدَقَةُ عَلَى الْمُسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَهِيَ عَلَى ذِي الرَّجْمِ ثِنْتَانِ صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ» (ترمذی روایت کرده است)

ترجمه: صدقه برای مسکین صدقه است و برای محارم دو چیز به حساب می‌آید؛ صدقه و به جا آوردن صلّه رحم.

این نظری بود که من آن را برای جواب سؤالت ترجیح می‌دهم، امیدوارم که به همین حد کفایت کند و الله سبحانه و تعالی از همه، عالم‌تر و با حکمت‌تر است.

برادرتان عطاء ابن خلیل ابوالرشته

28 ذوالحجه 1445 ه.ق.

4 جولای 2024 م.

مترجم: مصطفی اسلام